

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته حسابداری

عنوان پایان نامه:

بررسی تأثیر تنوع هیات مدیره بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

مجید عباسی

استاد راهنما: دکتر سید حسن صالح نژاد

استاد مشاور: دکتر مهدی صالحی

خرداد ۱۳۹۲

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم انسانی
نام مرکز بهشهر

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته حسابداری

عنوان پایان نامه:

بررسی تاثیر تنوع هیات مدیره بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

مجید عباسی

استاد راهنما: دکتر سید حسن صالح نژاد

استاد مشاور: دکتر مهدی صالحی

خرداد ۱۳۹۲

سیاسگزاری

با نهایت احترام و سپاس، تشکر خالصانه خود را محضر اساتید معزز و گرامی جناب آقای دکتر سید حسن صالح نژاد و جناب آقای دکتر مهدی صالحی که تحقیق حاضر در سایه با برکت این بزرگواران فراهم گردید و از جناب آقای دکتر عبدالکریم مقدم که زحمت مطالعه و داوری این پایان نامه را بر عهده داشتند و همه بزرگوارانی که حیات فکری و علمی خویش را از ابتدا تاکنون وامدار آنانم و حضور سرشار از محبت و مهرشان آمیزه‌ایست دلنواز از هستی و اندیشه، تقدیم می‌دارم.

چکیده

کنترل و نظارت مهمترین وظیفه هیات‌مدیره است با توجه به نقش نظارتی هیات‌مدیره، ابزار مهمی برای کاهش هزینه‌های نمایندگی است و از این رو دارای تاثیر مستقیم بر عملکرد شرکت از طریق ابعاد مختلف آن است. در این پژوهش، رابطه بین تنوع هیات‌مدیره و عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ارزیابی شده است. این ارزیابی از طریق بررسی رابطه بین معیارهای مهم تنوع اعضا هیات‌مدیره شامل سن، تحصیلات، جنسیت و تعداد اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت صورت گرفته است. برای آزمون فرضیه‌های این تحقیق از اطلاعات ۷۶ شرکت طی دوره زمانی سه ساله، از ابتدای سال ۱۳۸۸ لغایت پایان سال ۱۳۹۰ و از مدل رگرسیون چند متغیره با استفاده از داده‌های ترکیبی استفاده شده است.

نتایج تحقیق، بیانگر وجود رابطه مثبت و معنادار بین تنوع سنی، تحصیلات و تعداد اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. این در حالی است که بین متغیرهای تنوع جنسیتی و عملکرد شرکت رابطه معنی‌داری وجود ندارد. نتایج مربوط به متغیر کنترلی نیز بیانگر این است که مقدار معنی‌داری مربوط به متغیر نسبت بدهی، مثبت و معنی‌دار و متغیر اندازه شرکت منفی و معنادار است.

واژه‌های کلیدی: تنوع، عملکرد، رگرسیون چند متغیره، داده‌های ترکیبی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق	۱۴
۱-۱- مقدمه	۱۵
۲-۱- بیان مساله	۱۶
۳-۱- ضرورت تحقیق	۱۹
۴-۱- اهداف تحقیق	۲۰
۵-۱- پرسش‌های تحقیق	۲۰
۶-۱- فرضیه‌های تحقیق	۲۱
۷-۱- روش تحقیق	۲۱
۸-۱- جامعه و نمونه آماری تحقیق	۲۲
۹-۱- ابزار جمع آوری اطلاعات	۲۲
۱۰-۱- قلمرو تحقیق	۲۳
۱-۱۰-۱ قلمرو موضوعی تحقیق	۲۳
۲-۱۰-۱ قلمرو مکانی تحقیق	۲۳
۳-۱۰-۱ قلمرو زمانی تحقیق	۲۳
۱۱-۱- متغیرهای تحقیق	۲۳
۱-۱۱-۱ متغیر وابسته	۲۳
۲-۱۱-۱ متغیرهای مستقل	۲۵
۳-۱۱-۱ متغیرهای کنترلی	۲۶
فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیق	۲۸
۱-۲- مقدمه	۲۹
۲-۲- معرفی شرکت سهامی	۳۰
۳-۲- رابطه حقوقی شرکت و مدیران	۳۰
۴-۲- اداره شرکت سهامی	۳۱
۵-۲- ترکیب هیأت مدیره	۳۲
۱-۵-۲ تعداد اعضای هیات مدیره	۳۲
۲-۵-۲ رئیس هیات مدیره	۳۳

- ۳۴-۲-۶- شرایط عضویت در هیات مدیره ۳۴
- ۳۴-۲-۶-۱ اهلیت ۳۴
- ۳۴-۲-۶-۲ سهامدار بودن ۳۴
- ۳۵-۲-۷- محرومیت از مدیریت شرکت سهامی ۳۵
- ۳۵-۲-۷-۱ ممنوعیت‌های قانونی مدیریت شرکت سهامی ۳۵
- ۳۶-۲-۸- حق الزحمه اعضای هیات مدیره ۳۶
- ۳۷-۲-۹- اختیارات هیأت مدیره ۳۷
- ۳۸-۲-۱۰- محدودیت‌های خاص مدیران ۳۸
- ۳۹-۲-۱۱- الگوی اساسی نظریه نمایندگی ۳۹
- ۴۱-۲-۱۲- ساختار هیات مدیره ۴۱
- ۴۳-۲-۱۳- حاکمیت شرکتی ۴۳
- ۴۵-۲-۱۳-۱ تعاریف حاکمیت شرکتی ۴۵
- ۴۶-۲-۱۴- چارچوب آئین نامه نظام راهبری شرکتی ایران ۴۶
- ۴۹-۲-۱۵- تحقیقات انجام شده در سایر کشورها ۴۹
- ۴۹-۲-۱۵-۱ تحقیق لم و همکاران (۲۰۱۳) ۴۹
- ۴۹-۲-۱۵-۲ تحقیق فالک و لیدمار (۲۰۱۲) ۴۹
- ۵۰-۲-۱۵-۳ تحقیق توپاک (۲۰۱۲) ۵۰
- ۵۰-۲-۱۵-۴ تحقیق شهزاد (۲۰۱۱) ۵۰
- ۵۱-۲-۱۵-۵ تحقیق داکسون و لارسون (۲۰۱۱) ۵۱
- ۵۱-۲-۱۵-۶ تحقیق وینسنت و نیکول (۲۰۱۰) ۵۱
- ۵۱-۲-۱۵-۷ تحقیق وو (۲۰۱۰) ۵۱
- ۵۲-۲-۱۵-۸ تحقیق زمیکائیل و باسازینو (۲۰۱۰) ۵۲
- ۵۲-۲-۱۵-۹ تحقیق آرات و همکاران (۲۰۱۰) ۵۲
- ۵۳-۲-۱۵-۱۰ تحقیق گاست (۲۰۰۹) ۵۳
- ۵۳-۲-۱۵-۱۱ تحقیق چانگ و سان (۲۰۰۸) ۵۳
- ۵۴-۲-۱۵-۱۲ تحقیق محمد (۲۰۰۸) ۵۴
- ۵۴-۲-۱۵-۱۳ تحقیق تسای و گو (۲۰۰۷) ۵۴
- ۵۴-۲-۱۵-۱۴ آندرس و همکاران (۲۰۰۵) ۵۴

- ۵۵-۱۵-۲ تحقیق اندرسون و همکاران (۲۰۰۴)..... ۵۵
- ۵۵-۱۵-۲ تحقیق جایش کومار (۲۰۰۴)..... ۵۵
- ۵۶-۱۵-۲ تحقیق کارتر و همکاران (۲۰۰۳)..... ۵۶
- ۵۶-۱۵-۲ تحقیق کانیون و پک (۱۹۹۸)..... ۵۶
- ۵۸-۱۶-۲ تحقیقات انجام شده در داخل کشور..... ۵۸
- ۵۸-۱۶-۲ تحقیق حساس یگانه و همکاران (۱۳۸۸)..... ۵۸
- ۵۹-۱۶-۲ تحقیق قائمی و شهریاری (۱۳۸۸)..... ۵۹
- ۵۹-۱۶-۲ تحقیق قالیباف اصل و رضایی (۱۳۸۶)..... ۵۹
- ۵۹-۱۶-۲ تحقیق احمدپور و رحمانی (۱۳۸۶)..... ۵۹
- ۶۰-۱۶-۲ تحقیق شاپور محمدی و همکاران (۱۳۸۸)..... ۶۰
- ۶۰-۱۶-۲ تحقیق عباس زند عباس آبادی (۱۳۸۹)..... ۶۰
- ۶۱-۱۶-۲ تحقیق امیرحسین صدیقیان (۱۳۸۸)..... ۶۱
- ۶۲-۱۶-۲ تحقیق مدرس و همکاران (۱۳۸۸)..... ۶۲
- ۶۲-۱۶-۲ تحقیق رجبی و گنجی (۱۳۸۹)..... ۶۲
- ۶۲-۱۶-۲ تحقیق مشایخی و همکاران (۱۳۸۷)..... ۶۲
- ۶۵- فصل سوم روش شناسی تحقیق..... ۶۵**
- ۶۶-۱-۳ مقدمه..... ۶۶
- ۶۶-۲-۳ روش تحقیق..... ۶۶
- ۶۷-۳-۳ جامعه آماری تحقیق..... ۶۷
- ۶۸-۳-۴ فرضیه‌های تحقیق..... ۶۸
- ۶۹-۳-۵ روش و ابزار گردآوری اطلاعات..... ۶۹
- ۶۹-۳-۶ روش تجزیه تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیه‌ها..... ۶۹
- ۷۰-۳-۷ روش برآورد مدل..... ۷۰
- ۷۱-۳-۷-۱ مزایای استفاده از داده‌های ترکیبی..... ۷۱
- ۷۲-۳-۸-۱ آشنایی با نرم‌افزار اقتصادسنجی ایویوز..... ۷۲
- ۷۳-۳-۹-۱ آزمون قابلیت برآورد الگو به صورت پانل..... ۷۳
- ۷۴-۳-۹-۱ آزمون هاسمن..... ۷۴

۷۵.....	۳-۱۰- آزمون پیش فرض‌های استفاده از مدل رگرسیون
۷۵.....	۳-۱۰-۱ آزمون‌های مانایی
۷۶.....	۳-۱۰-۲ تعریف هم‌انباشتگی و مفهوم اقتصادی آن
۷۷.....	۳-۱۰-۳ همسانی واریانس‌ها
۷۹.....	۳-۱۰-۴ خود همبستگی
۷۹.....	۳-۱۰-۵ هم خطی
۸۰.....	فصل چهارم تجزیه و تحلیل داده‌ها.
۸۱.....	۴-۱- مقدمه
۸۱.....	۴-۲- آمار توصیفی
۸۳.....	۴-۳- آزمون مانایی متغیرها
۸۴.....	۴-۴- آزمونهای تشخیصی در داده‌های ترکیبی
۸۴.....	۴-۴-۱ آزمون چاو
۸۵.....	۴-۴-۲ آزمون هاسمن
۸۶.....	۴-۵- آزمون هم‌انباشتگی
۸۷.....	۴-۶- آزمون همسانی واریانس‌ها
۸۸.....	۴-۷- آزمون هم خطی
۸۸.....	۴-۸- آزمون فرضیه‌های تحقیق
۹۱.....	فصل پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۹۲.....	۵-۱- مقدمه
۹۲.....	۵-۲- مروری بر چارچوب کلی تحقیق
۹۳.....	۵-۳- ارزیابی و تشریح نتایج آزمون فرضیه‌ها
۹۷.....	۵-۴- محدودیت‌های تحقیق
۹۸.....	۵-۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۹۹.....	۵-۶- پیشنهادهای پژوهش
۹۹.....	۵-۶-۱ پیشنهادات در ارتباط با نتایج تحقیق
۱۰۱.....	۵-۶-۲ پیشنهادات جهت تحقیقات آتی

فهرست جداول

- جدول (۱-۱): تعریف متغیرهای تحقیق..... ۲۷
- جدول (۱-۲): تعاریف مختلف راهبری شرکتی..... ۴۶
- جدول (۲-۲): خلاصه تحقیقات پیشین در کشورهای مختلف..... ۵۷
- جدول (۴-۱): آماره توصیفی متغیرهای تحقیق..... ۸۲
- جدول (۴-۲): فراوانی و درصد سن اعضای هیئت مدیره..... ۸۳
- جدول (۴-۳): نتایج بررسی مانایی متغیرها..... ۸۴
- جدول (۴-۴): نتایج آزمون چاو..... ۸۵
- جدول (۴-۵): آزمون هاسمن برای تعیین مدل اثرات ثابت یا تصادفی..... ۸۶
- جدول (۴-۶): نتایج آزمون هم انباشتگی پانلی با استفاده از آزمون پدرونی..... ۸۷
- جدول (۴-۷): ماتریس همبستگی..... ۸۸
- جدول (۴-۸): نتایج آزمون رگرسیون..... ۸۹

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

تشکیل شرکت‌های بزرگ صنعتی، تجاری، بانک‌ها، بیمه‌گذاران، شبکه‌های حمل‌ونقل و... نیاز به سرمایه‌های هنگفت دارد که از عهده صدها نفر یا حتی اتباع یک کشور نیز خارج است. لذا ضرورت ایجاد می‌کند که سرمایه‌های کوچک از سراسر کشور یا حتی خارج از کشور گردآوری شده و در غالب یک شرکت سهامی به کار گرفته شود. گاهی ممکن است سهامداران یک شرکت به صدها هزار نفر یا میلیون‌ها نفر برسد، لذا در عمل، دخالت تمام سهامداران در اداره شرکت میسر نیست یا اینکه برخی از آنها علاقه‌ای به دخالت در امور شرکت ندارند و از طرفی در شرکت‌های سهامی، مسوولیت سهامداران محدود به سرمایه آنها می‌باشد. شرکت‌های سهامی توسط هیات‌مدیره اداره می‌شود که معمولاً از بین سهامداران عمده انتخاب می‌شوند. شرکت سهامی، نقش عمده‌ای را در جلب سرمایه‌های مردم دارند، لذا ضرورت دارد در خصوص انتخاب مدیران از بین افراد کارآزموده و کارا؛ هم‌چنین در خصوص مسوولیت مدیران -ضمن انجام وظایفشان- مقررات لازم تدوین شود. با تفکیک مدیریت از مالکیت و به دنبال آن پیدایش تئوری نمایندگی^۱، هیات‌مدیره به عنوان یکی از سازوکارهای درونی کنترل و اعمال حکمرانی در شرکت‌ها مطرح شده است. هیات‌مدیره شرکت نیز به عنوان نهاد هدایت‌کننده‌ای که نقش مراقبت و نظارت بر کار مدیران اجرایی را به منظور حفظ منافع مالکیتی سهامداران برعهده دارد، اهمیت زیادی دارد. «هیات‌مدیره یک گروه از افراد منتخب است که مسوولیت اصلی آنان عمل به بهترین شکل به نفع صاحبان سهام است. اعضای هیات‌مدیره به طور رسمی بر مدیران سطح بالا نظارت و کنترل می‌کنند» (هیت و همکاران^۲، ۲۰۰۹: ۲۸۵). کنترل و نظارت مهمترین وظیفه هیات‌مدیره است با توجه به نقش نظارتی هیات‌مدیره، ابزار مهمی برای کاهش هزینه‌های نمایندگی است و از این رو دارای تاثیر مستقیم بر عملکرد شرکت از طریق ابعاد مختلف آن است (آلشمیری^۳، ۲۰۰۴: ۱). هیات‌مدیره دارای حق و وظیفه نظارت و ارزیابی مدیر عامل و تیم مدیریت ارشد است. نظارت بر مدیران در عمل به نفع سهامداران است، که نشان می‌دهد که کنترل در داخل یک شرکت توسط هیات‌مدیره انجام می‌گیرد. این امر به سهامداران این اطمینان را

^۱ . Agency theory

^۲ . Hitt, et. al.

^۳ . Alshimmiri

می‌دهند که اطلاعاتی قابل اتکاء در رابطه با عملکرد شرکت دریافت کرده‌اند و از جانب مدیران شرکت و سایر سهامداران بزرگ مورد خیانت و سوءاستفاده قرار نگرفته‌اند و مدیران را تشویق می‌کنند که به جای پرداختن به اهداف شخصی خود، به دنبال حداکثر کردن منافع شرکت باشند (بنت و رابسون^۱، ۲۰۰۴: ۳).

کیم و نافسینگر^۲ (۲۰۰۷)، معتقدند وظایف اصلی هیات‌مدیره معمولاً در کارهای زیر را شامل می‌شود:

- استخدام، ارزیابی، مدیریت ارشد سازمان؛
- رای‌گیری در تصمیم‌گیری‌های بزرگ مالی؛
- رای‌گیری در پیشنهادات مدیر عامل؛
- ارائه مشاوره به مدیریت و کسب اطمینان از اینکه که شرکت فعالیت‌ها و وضعیت مالی خود را طبق نظر سهامداران انجام می‌دهد (کیم و نافسینگر، ۲۰۰۷).

تنوع هیات‌مدیره^۳، در افزایش عملکرد کنترل، نقش مهمی دارد. تنوع هیات‌مدیره به عنوان ابزاری کنترلی در شرکت، تعیین‌کننده قدرت هیات‌مدیره است (فاما و جنسن^۴، ۱۹۸۳). بنابراین تنوع هیات‌مدیره، عامل مهمی در توضیح توانائی اعضا برای انجام وظایف و کمک به عملکرد خوب شرکت می‌باشد. موضوع تنوع هیات‌مدیره مورد توجه سه دهه گذشته است. بحث و بررسی در مورد هیات‌مدیره شرکت‌ها و ساختار آنها در طول دهه‌های گذشته مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است. مطالعات تجربی در مورد ارتباط بین تنوع هیات‌مدیره و عملکرد شرکت‌ها در سراسر کشورهای غربی فراوان است (وو^۵، ۲۰۱۰). در این فصل، ابتدا به بیان مساله و ضرورت تحقیق پرداخته می‌شود و سپس اهداف آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- بیان مساله

بهره‌وری از مکانیسم هیات‌مدیره یکی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده است که برای اجرای یک رابطه خوب بین سهامداران و مدیران است. نتیجه که یک هیات‌مدیره خوب ممکن است به خوبی در نظارت بر شرکت و تیم مدیریت مشاهده شود. معمولاً یک هیات‌مدیره متشکل از اعضای با تجربه‌های مختلف ممکن است به عنوان یک هیات‌مدیره خوب به رسمیت شناخته شود. یک

¹ . Bennett and Robson

² . Kim and Nofsinger

³ . Board Diversity

⁴ . Fama and Jensen

⁵ . Wu

هیات‌مدیره خوب، معمولا باید دارای تجربه، تخصص در زمینه‌های مربوطه باشد. شکی نیست که برای ارائه مشاوره به مدیریت، اگر برخی از اعضای هیات‌مدیره از تخصص صنایع خاصی که شرکت در آن زمینه فعال است برخوردار باشد. علاوه بر این، اعضای هیات‌مدیره باید در زمینه‌های مختلف به عنوان مثال، حسابداری و بازاریابی نیز تجربه داشته باشند (کیم و نافسینگر، ۲۰۰۷: ۵).

اندازه هیات‌مدیره اشاره به تعداد نفرات اعضای هیات‌مدیره دارد. تعداد اعضای هیات‌مدیره در هر کشوری به کشور دیگر و یا شرکتی به شرکت دیگر، به دلیل تفاوت در فرهنگ، مقررات و ساختار مالکیت شرکت‌ها متفاوت است. معمولا شرکت‌ها به دنبال جذب تعداد مناسب از هیات‌مدیره با توجه به مقررات محلی و تقاضا برای توسعه سطح مدیریت خود هستند برای مثال طبق قانونی که در چین تنظیم شده است؛ تعداد مدیران هیات‌مدیره نمی‌تواند کمتر از ۵ نفر باشد و حداقل باید ۳ مدیر مستقل در هیات‌مدیره شرکت‌ها عضو شده باشد (وو^۱، ۲۰۱۰).

با توجه به اندازه هیات‌مدیره، نتایج حاصل از مطالعات تجربی انجام شده نشان می‌دهد که هیات‌مدیره کوچکتر ممکن است عملکرد بهتری در شرکت‌ها داشته باشد. کیم و نافسینگر (۲۰۰۷) بیان می‌کنند که: "... هیات‌مدیره کوچکتر بیشتر در افزایش ارزش یک شرکت موثر است". برای هیات‌مدیره با اعضای کم، هر یک از اعضای هیات‌مدیره ممکن است امکان اعمال نفوذ بیشتر داشته باشند و بتوانند بر شرکت کنترل بیشتری داشته باشند. یافته‌های تجربی در بازارهای در حال توسعه، نیز از نتایج این تحقیق حمایت می‌کنند (کیم و نافسینگر، ۲۰۰۷).

از منظر نمایندگی می‌توان استدلال کرد که یک هیات‌مدیره بزرگتر به احتمال قوی نسبت به مشکلات نمایندگی هوشیار است زیرا تعداد بیشتری از افراد کارهای مدیریت را تحت نظر قرار خواهند داد (گل و تسوئی^۲، ۲۰۰۱). بیشتر مطالعات انجام گرفته به نقش اندازه هیات‌مدیره در افزایش عملکرد توجه دارند نه نقش آن در بهبود درستی گزارشگری مالی. با در نظر گرفتن این موضوع که نقش اصلی هیات‌مدیره نظارت بر مدیریت است، تحقیقات در زمینه اندازه هیات‌مدیره فقط از منظر نظارت مورد بررسی قرار می‌گیرد. آدامز و مهران^۳ (۲۰۰۲) عنوان می‌کنند که بعضی شرکت‌ها برای نظارت موثرتر، هیات‌مدیره بزرگتری را می‌طلبند. تعداد و ترکیب اعضای هیات‌مدیره باید به گونه‌ای باشد که تحلیل و بررسی وجوه مختلف موضوع شرکت را برای تصمیم‌گیری منطقی امکان‌پذیر سازد (آیین نامه اصول راهبری شرکتی، ۱۳۸۵). به عبارت دیگر، در استفاده از هر دو هیات‌مدیره

¹ . Wu

² . Gul and Tsui

³ . Adams and Mehran

کوچک و بزرگ مزایایی وجود دارد. در سال‌های اخیر، بر اساس تعدادی از مطالعات تجربی انجام شده ارتباط بین اندازه هیات‌مدیره و عملکرد شرکت مشخص شده است و در بسیاری از نتایج؛ شرکت‌های با هیات‌مدیره کوچکتر معمولاً دارای عملکرد بهتر بودند (وو، ۲۰۱۰). اما دالتون^۱ (۱۹۹۹) معتقد است که هیات‌مدیره بزرگتر دارای ارتباط موثر خارجی هستند (دالتون، ۱۹۹۹).

از سوی دیگر، هیات‌مدیره با اعضای غیر موظف (مدیران مستقل) به عنوان هیات‌مدیره موثرتر در نظر گرفته شده است. هیات‌مدیره در ساختار سنتی، سازمانی متمرکز بود که اختیار کامل اداره امور بنگاه و تخصیص منابع را به عهده داشت و تمام قدرت معمولاً در دست یک نفر متمرکز بود. در ساختار نوین راهبری بنگاه، وظایف هیات‌مدیره بر اساس اصول معینی تعریف گردیده که محور آن تضمین منافع همه گروه‌های ذینفع است و تقسیم کار برای انجام وظایف در نظر گرفته شده است. بر اساس این تقسیم کار، هیات‌مدیره از دو گروه مستقل تشکیل می‌شود: یک گروه مدیران موظف که مسئول اداره شرکتند و مدیران اجرایی را هدایت می‌کنند و گروه دیگر مدیران غیرموظف که مسئول کنترل بنگاه‌اند. گروه اخیر نقش مسلط را در ترکیب هیات‌مدیره دارد. اساس این تقسیم کار، تفکیک وظایف اجرایی از وظایف نظارتی و کنترلی است (مکرمی، ۱۳۸۵). از دیدگاه نظریه نمایندگی می‌توان چنین فرض کرد که مدیران (اعضاء) غیر موظف هیات‌مدیره وظیفه نظارت بر سایر اعضای هیات‌مدیره را بر عهده دارند. به علاوه، ادبیات دانشگاهی حاکی است که اعضای غیرموظف به‌گونه بهتری از منافع سهامداران حمایت می‌کنند و نماینده بهتری برای آنان هستند. بر این اساس، اعضای مستقل، مسئله نمایندگی را کنترل می‌کنند. عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیر و سهامداران را با ارائه افشای بهتر و با کیفیت‌تر، کاهش می‌دهند (کلین^۲، ۱۹۹۸).

در بسیاری از کشورها، افزایش حضور زنان در هیات‌مدیره و همچنین در مشاغل اجرایی بالا تبدیل به یک مسئله بسیار مورد بحث شده است. برای مثال، در مورد نروژ، قوانین سیاسی حضور زنان در میان اعضای هیات‌مدیره اجباری است. نتایج به دست آمده در شرکت‌های دانمارکی نیز نشان می‌دهد که افزایش تنوع جنسیت هیات‌مدیره باعث بهبود عملکرد مالی می‌شود (اسمیت و همکاران^۳، ۲۰۰۶، ص ۵۸۸). استدلال شده است که مدیران زن در هیات‌مدیره شرکت مزیت‌های بسیاری است. شرکت می‌تواند مزیت رقابتی زیادی را با پذیرا بودن به سهم زنان به دست آورد (هاس و سولبرگ^۴، ۲۰۰۶).

¹ . Dalton

² . Klein

³ . Smith, et. al.

⁴ . Huse, and Solberg

در این تحقیق سوال اصلی اینست که آیا رابطه معناداری میان تنوع اعضا هیات مدیره شامل سن، تحصیلات، جنسیت و تعداد اعضا هیات مدیره و عملکرد شرکت‌های مختلف وجود دارد؟ به عبارت دیگر، آیا شرکت‌هایی که از تنوع بیشتری برخوردارند، عملکرد بهتری دارند یا نه؟

۱-۳- ضرورت تحقیق

از هیات مدیره یک شرکت انتظار می‌رود که نماینده سهامداران شرکت باشند. آنها بر فرآیند گزارش‌دهی مالی شرکت نظارت می‌کنند و باید تلاش کنند از صحت اطلاعات مالی ارائه شده توسط مدیران شرکت اطمینان حاصل نمایند. در عین حال برخی از اعضای هیأت مدیره، مدیران شرکت را به افشای صحیح شرایط مالی وادار نمی‌کنند. اگر اعضای هیأت مدیره همه از مدیران درون سازمانی باشند در این صورت کارا نخواهد بود. آن دسته از اعضای هیأت مدیره که مدیران موظف شرکت (افراد درون سازمانی) هستند، نمی‌توانند مدیرعامل شرکت را به دقت کنترل کنند. در سال‌های اخیر بسیاری از شرکت‌ها، تعداد اعضای مستقل (غیرموظف) هیأت مدیره (افراد برون سازمانی) را که تحت تأثیر مدیران اجرایی شرکت نیستند، افزایش داده‌اند. با این همه حتی برخی از اعضای غیرموظف هیأت مدیره ارتباطی قوی با کارمندان شرکت دارند و یا علاوه بر دستمزد بابت حق جلسات در هیأت مدیره، مبالغ زیادی بابت مشاوره دریافت می‌کنند. لذا ممکن است از حسابداری نادرست یا دیگر رفتارهای غیراخلاقی چشم‌پوشی کنند تا جریان درآمد فعلی خود از شرکت را حفظ نمایند (حساس‌یگانه و باغومیان، ۱۳۸۵). در سال‌های اخیر برای افزایش استقلال اعضای هیأت مدیره پیشنهادهایی ارائه شده است. مثلاً در نهم ژانویه ۲۰۰۳ «کمیسیون مؤسسات خصوصی و امین عمومی»^۱ توصیه‌های خود برای بهبود راهبری شرکتی ارائه کرد. هدف این کمیسیون، پرداختن به سوءاستفاده‌های وسیعی است که موجب رسوایی شرکت‌ها شده و در نتیجه اعتماد عمومی به شرکت‌ها، مدیران آنها و بازارهای سرمایه در آمریکا را کاهش می‌دهند. این کمیسیون، بهترین دستورالعمل‌های اجرایی را ارائه می‌دهد (عباسی و آدوسی، ۱۳۸۸).

در صورتی که بهترین افراد ممکن برای هیات‌مدیره انتخاب شوند، احساس مسوولیت به راحتی ایجاد می‌شود. تنوع در هیات‌مدیره یک امر ضروری، فرانسلی، فراملیتی و فرا فرهنگی در زمینه کسب‌وکار است. چنین تفاوت‌هایی در چشم‌اندازهای اعضای هیات مدیره، دریچه‌های جدیدی را به سوی سازمان و مردان و زنانی که در آن مشغول به کار هستند، می‌گشاید. در ضمن پاسخگویی

¹. Commission on Public trust and Private Enterprise

هیات‌مدیره، برقراری ارتباطات مؤثر بین شرکت و سهامداران، حضور مؤثر نمایندگان سهامداران اقلیت، فعال نمودن سهامداران خرد برای شرکت مؤثرتر در مجامع عمومی شرکت‌ها، نظام رأی‌دهی و وکالت سهامداران از چالش‌های اساسی عملکرد شرکت‌ها است.

۱-۴- اهداف تحقیق

در چند سال اخیر مدیران شرکت‌ها نقش جدیدی را برای خود تعریف کرده‌اند و آن نقش خلق ارزش برای سهامداران می‌باشد. عوامل زیادی باعث این تغییر نگرش در مدیران گردیده است. که مهمترین این عوامل عبارتست از:

۱. جهانی شدن بازار سرمایه
۲. پیشرفت در تکنولوژی اطلاعات
۳. تغییر نگرش عمومی نسبت به پس انداز و سرمایه گذاری
۴. توسعه موسسات سرمایه گذاری

پس فرآیند جهانی شدن باعث شد تا شرکتهای خارجی نیز در بازار سرمایه، به رقابت پردازند، بنابراین شرکت‌ها سعی می‌کنند تا سرمایه‌گذاران خارجی را جذب نمایند. با توجه به شرایط حال حاضر ایران، که رشد اقتصادی و میزان سرمایه اندک می‌باشد، لزوم تاکید بر استفاده بهینه از منابع مالی بسیار ضروری به نظر می‌رسد. هدف از این تحقیق کمک به افزایش آگاهی از اثرات تنوع هیات‌مدیره در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بر عملکرد است، که در عمل می‌تواند به تصمیم‌گیرندگان و متقاضیان عضویت در هیات‌مدیره شرکت‌ها کمک نماید که چگونه به طور مؤثر از تنوع در سن، جنس، تحصیلات و تعداد افراد در هنگام انتخاب اعضای هیات‌مدیره استفاده کنند. به عبارت دیگر، آیا شرکت‌هایی که از تنوع بیشتری دارند، عملکرد بهتری دارند یا نه؟

۱-۵- پرسش‌های تحقیق

در این تحقیق این سوال مطرح است که آیا رابطه معنا داری میان تنوع هیات‌مدیره^۱ و عملکرد شرکت وجود دارد و یا به عبارتی آیا می‌توان با ایجاد تنوع در هیات‌مدیره به بهبود عملکرد شرکت‌ها کمک کرد. سوالات فرعی این تحقیق عبارتند از:

(۱) آیا رابطه معناداری بین تفاوت سنی اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد؟

¹. board diversity

۲) آیا رابطه معناداری بین تحصیلات اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد؟

۳) آیا رابطه معناداری بین جنسیت اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد؟

۴) آیا رابطه معناداری بین تعداد اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد؟

۱-۶-۶- فرضیه‌های تحقیق

تحقیق حاضر در صدد بررسی تاثیر تنوع اعضا هیات‌مدیره در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران بر عملکرد آنها می‌باشد. به همین منظور یک فرضیه اصلی و چهار فرضیه فرعی به شرح زیر تدوین گردید:

فرضیه اصلی: بین تنوع اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی به شرح زیر می‌باشد:

۱) بین تنوع سنی اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۲) بین تحصیلات اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۳) بین جنسیت اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۴) بین تعداد اعضا هیات‌مدیره با عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۱-۷-۷- روش تحقیق

تحقیق حاضر، از نظر نوع، تحقیقی توصیفی و از نظر هدف، کاربردی می‌باشد. تحلیل این تحقیق نیازمند داده‌های مالی و داده‌های تنوع اعضا هیات‌مدیره است. داده‌های مربوط به تنوع اعضا هیات‌مدیره استفاده شده در آزمون‌ها از گزارشات سالانه هیات‌مدیره شرکت‌ها و یادداشت‌های توضیحی همراه آنها به صورت دستی استخراج می‌شود. داده‌های مالی از صورت‌های مالی حسابرسی شده مندرج در سایت «مدیریت پژوهش»، توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس اوراق بهادار^۱ و

^۱ . www.rdis.ir

نرم افزار تدبیرپرداز و ره آوردنویین و اسناد موجود در کتابخانه سازمان بورس و اوراق بهادار تهران استخراج می گردد. داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار اکسل^۱ محاسبه و با نرم افزار ایویوز^۲ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. در این تحقیق از رگرسیون چند متغیره^۳ برای محاسبه ضرایب و آزمون فرضیه ها استفاده شده است. این نوع رگرسیون در گستره ای وسیع برای بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته، در مطالعات پیشین بکار رفته است. علاوه بر این، از ماتریس همبستگی نیز در راستای تحلیل داده ها استفاده شده است.

۸-۱- جامعه و نمونه آماری تحقیق

جامعه آماری کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره سه ساله، از ابتدای سال ۱۳۸۸ لغایت پایان سال ۱۳۹۰ می باشد که دارای ویژگی های ذیل باشند:

- به لحاظ افزایش قابلیت مقایسه، پایان سال مالی آنها ۲۹ اسفند هر سال باشد.
- سابقه عضویت آنها در بورس اوراق بهادار از سال ۱۳۸۸ باشد (با توجه به قلمرو زمانی تحقیق).
- طی دوره مالی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰ در بورس اوراق بهادار فعال باشند.
- طی سال های مذکور تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداده باشند.
- جزو بانک ها و موسسات مالی (شرکت های سرمایه گذاری، واسطه گری مالی، شرکت های هلدینگ و لیزینگ ها) نباشند.
- اطلاعات مالی مورد نیاز برای انجام این پژوهش را به طور کامل ارائه کرده باشند.

۹-۱- ابزار جمع آوری اطلاعات

داده های این تحقیق مبتنی بر ارقام و اطلاعات واقعی بازار سهام و صورت های مالی شرکت ها است. برای جمع آوری اطلاعات مربوط به ادبیات تحقیق از روش کتابخانه ای نظیر کتب، مجلات و برای داده های مالی از صورت های مالی حسابرسی شده و یادداشت های توضیحی همراه آنها مندرج در سایت مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی سازمان بورس اوراق بهادار تهران و نرم افزار تدبیرپرداز و ره آورد نویین و شبکه جهانی اینترنت استفاده شده است.

^۱ . Excel

^۲ . Eviews 6

^۳ . Multiple Regression

۱-۱-۱- قلمرو تحقیق

۱-۱۰-۱ قلمرو موضوعی تحقیق

این تحقیق به بررسی ارتباط میان تنوع اعضا هیات‌مدیره و عملکرد شرکت می‌پردازد.

۱-۱۰-۲ قلمرو مکانی تحقیق

جامعه آماری این تحقیق کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد.

۱-۱۰-۳ قلمرو زمانی تحقیق

قلمرو زمانی در این تحقیق دوره سه ساله، بازه زمانی ابتدای سال ۱۳۸۸ لغایت پایان سال ۱۳۹۰ می‌باشد. لازم به ذکر است آخرین اطلاعات انتشار یافته در زمان انجام تحقیق تا پایان همین دوره بوده است.

۱۱-۱- متغیرهای تحقیق

متغیر^۱ کمیتی است که در دامنه‌ای معین می‌تواند از یک فرد به فرد دیگر یا از یک مشاهده به مشاهده‌ای دیگر مقادیر مختلفی را ایجاد کند. بنابراین چیزی است که تغییر می‌پذیرد و محقق آنها را بنا به هدف تحقیق خود، کنترل، دستکاری یا مشاهده می‌کند. به عبارتی دیگر متغیر کمیتی است که می‌تواند از واحدی به واحد دیگر یا از یک شرایط به شرایط دیگر مقادیر مختلفی را اختیار کند. به بیان دقیق‌تر متغیر نمادی است که اعداد یا ارزش‌ها به آن منتسب می‌شود (حافظ نیا، ۱۳۸۲). متغیرها می‌توانند مستقل یا وابسته باشند.

۱-۱۱-۱ متغیر وابسته

در تعریف متغیر وابسته^۲ می‌توان گفت پژوهشگر بیش از هرچیز به متغیر وابسته علاقه‌مند است. هدف وی توصیف یا پیش‌بینی تغییر پذیری متغیر وابسته است. به بیان دیگر، همان متغیر اصلی است که به منزله یک مطلب قابل پژوهش جلوه می‌کند (سکاران، ۱۳۸۶).

متغیر وابسته در این تحقیق عملکرد شرکت^۳ می‌باشد. برای محاسبه عملکرد شرکت از شاخص توزیع کیوتوبین^۴ (که از معیارهای مناسب برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت‌ها می‌باشد) استفاده شده

^۱ . Variable
^۲ . Dependent
^۳ . Firm Performance
^۴ . Q Tobin